

Plastica Starcevo Criș din așezarea neolitică de la Copăcelu, Râmnicu Vâlcea, județul Vâlcea

Claudiu Aurel Tulugea
claudiutulugea@yahoo.com

Situl arheologic de la Copăcelu (fost Valea-Răii) este situat la 5 km sud-vest de centrul municipiului Râmnicu Vâlcea, de o parte și de alta a DN 67, Râmnicu Vâlcea -Tg. Jiu, pe terasa aluvionară de pe partea stângă a pârâului Sărata, cu o deschidere largă spre lunca Oltului, având la nord dealuri de tufuri vulcanice de vârstă Dendronian inferior.

Din punct de vedere al unității geologice, depresiunea getică se prezintă ca o zonă de molasă pericarpatică cu depozite cuaternare situate în albia majoră a râului Olt. În zonă predomină alternanțe de marne și argile, în care se găsesc și straturi nisipoase – grezoase. Marea bogăție a subsolului o constituie depozitele de sare de vârstă Dendronian inferior. La 2-3 km de așezarea de la Copăcelu sunt cunoscute zone de circulație a apelor la contactul dintre sare și rocile acoperitoare care generează izvoare sărate.

În acest sit (cod RAN 167482.03), au fost făcute cercetări arheologice sistematice între anii 1961-1964 de D.Berciu¹, care identifică aici două nivele de locuire aparținând culturii Starcevo-Criș, suprapuse de un nivel aparținând culturii Boian (faza a II-a de început), din neoliticul dezvoltat. Din cercetările de atunci, o parte dintre materialele descoperite se află și în colecția Gh.I.Petre², la muzeul din Govora.

Cercetările arheologice sistematice în acest sit au fost continuate în anii 2002-2004³.

Încadrarea cronologică a descoperirilor de la Copăcelu (Valea-Răii), este făcută prima dată de Gh.Lazarovici⁴, care datează primul orizont neolitic cu ceramică pictată de aici în faza I, etapa I C, alături de descoperirile de la Gura Baciului I, Cârcea I, Grădinile I, Ocna Sibiului. Pentru zona Olteniei, prima mare sinteză asupra culturii Starcevo-Criș este făcută de Marin Nica, cel care încadrează descoperirile de la Copăcelu (Valea Răii) în faza Cârcea IV. Datarea cu radiocarbon, realizată pe un eșantion de la Copăcelu (KU-I-102), indică în date 4530 ± 75 î. Chr. Cornelia Magda Mantu⁵, care s-a ocupat de cronologia absolută a neo-eneoliticului, propune încadrarea descoperirilor de

¹ Dumitru Berciu, *Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre*, București, 1966, p. 70-72.

² Pr.Gheorghe Petre Govora, *O preistorie a nord-estului Olteniei*, Rm.Vâlcea, 1995, p.10-12.

³ Mariana Iosifaru, Cristinel Fântâneau, *Catalog expoziție: Copăcelu, importantă așezare neolitică în nord-estul Olteniei*, Râmnicu Vâlcea, 2003; Idem, *Catalog expoziție: Neoliticul Olteniei*, Râmnicu Vâlcea, 2004; Mariana Iosifaru, Cristinel Fântâneau, *Râmnicu Vâlcea - punct Copăcelu*, CCA, București, 2004, p. 255-257.

⁴ Gheorghe Lazarovici, *Neoliticul Banatului*, Ed. Bibliotheca Mvsei Napocensis, 1979; Zoia Maxim, *Neo-eneoliticul din Transilvania*, Cluj Napoca, 1999, p. 40; Cornelia Magda Lazarovici, Gheorghe Lazarovici, *Arhitectura neoliticului și epocii cuprului din România .I. Neoliticul*, Iași, 2006, p. 83, Fig. II. 23, b.

⁵ Cornelia Magda Mantu, *Câteva considerații privind cronologia absolută a neo-eneoliticului din România*, SCIVA, 1995, 3-4, p. 215.

aici în fazele III-IV ale culturii Starcevo-Criș, lucru confirmat și de cercetările din 2002-2004.

Plastica, aparținând culturii Starcevo-Criș, supusă atenției, se află atât în colecția Muzeului Județean Vâlcea, cât și în colecția de la Govora.

Pentru o prezentare mai amplă a piselor vom utiliza următoarele prescurtări:

- a. Pastă.
- b. Culoare.
- c. Dimensiuni (h-înălțimea, L-lungimea, l-lățimea).
- d. Decor.
- e. Tip.
- f. Nr.inv./colecție.

1. Altăraș de cult (fragm.); foto 11.

- a. Lut ars, nisip de granulații diferite, pleavă.
- b. Cenușie.
- c. h 5 cm, l piciorului 1,5 cm.
- d. Pe piciorul altărașului sunt prezente 4 linii incizate, dispuse vertical, iar pe suprafața mesei apar 2 rânduri de triunghiuri incizate, cu vârfurile diametral opuse.
- e. 1.a
- f. 118/Govora.

2. Altăraș de cult (fragm.); foto. 1

- a. Lut ars, pleavă, cioburi pisate.
- b. Cărmiziu închis.
- c. h picior 4 cm, h max. 6,5 cm.
- d. 2 linii incizate la partea superioară a altărașului, acestea coborând și pe picior, fiind precedate de 2 rânduri de incizii laterale care urmează același traseu.
- e. 1.a.
- f. 734 /Muzeul Județean Vâlcea.

3. Altăraș de cult (fragm.); foto. 2

- a. Lut ars, pleavă, nisip de granulații diferite, cioburi pisate.
- b. Castanie, lustruit.
- c. h picior 2 cm, h max. 7 cm, l max. 5,2 cm.
- d. -
- e. 1.a.
- f. f.n.inv./ Muzeul Județean Vâlcea.

4. Altăraș de cult (fragm.); foto 4

- a. Lut ars, pleavă, mică, nisip granulat diferit.
- b. Cărmiziu-închis.
- c. h picior 4 cm, h max. 8 cm, l max. 6 cm.
- d. Imediat sub marginea altărașului sunt prezente 2 linii incizate, precedate de 3 rânduri de incizii; pe piciorul altărașului apar 4 rânduri de incizii, neordonat realizate.
- e. 2.a.

f. 168 / Muzeul Județean Vâlcea.

5. Altăraș de cult (fragm.); foto 5.

- a. Lut ars, pleavă, cioburi pisate.
- b. Cărmizie.
- c. h max. – 10 cm, l max. 7,5 cm.
- d. Pe piciorul altărașului, ușor adus spre interior, sunt prezente 4 linii incizate, care se unesc cu 2 linii dispuse orizontal pe masa acestuia.
- e. 1.a.
- f. 756/ Muzeul Județean Vâlcea.

6. Altăraș de cult.(fragm.); foto 6.

- a. Lut ars, pleavă, cioburi pisate.
- b. Cărmizie.
- c. h max. 10 cm, l max. 7,5 cm.
- d. Pe piciorul altărașului, care este ușor adus spre interior, sunt prezente 4 linii incizate care se unesc cu 2 linii dispuse orizontal pe masa acestuia.
- e. 1.a
- f. 755/ Muzeul Județean Vâlcea

7. Altăraș de cult (fragm.); foto 9.

- a. Lut, pleavă, cioburi pisate.
- b. Cărmizie.
- c. h max. 7cm, l max. 3,7 cm.
- d. Linii spiralice incizate.
- e. 1.a
- f. 789 / Muzeul Județean Vâlcea

8. Altăraș de cult (fragm.) ; foto 7

- a. Lut ars, pleavă, mică, pietricele.
- b. Cărmiziu închis.
- c. h picior 4cm, h max. 7cm, l max. 5cm.
- d. 2 linii incizate care se continuă și pe picior.
- e. 1.a
- f. – /Muzeul Județean Vâlcea

9. Altăraș de cult (fragm); foto 3

- a. Lut ars, pleavă, mică, nisip granulat diferit.
- b. Brun-neagru.
- c. h max. 5,5cm, l max. 6cm.
- d. 2 linii incizate, precedate de 3 rânduri de impresiuni.
- e. 1.a.
- f. 873/ Muzeul Județean Vâlcea.

10. Altăraș de cult; foto 8.

- a. Lut ars, pleavă.
- b. Cărmiziu-închis.
- c. h picior 1 cm, h max. 4,5 cm, d picior 1 cm, d max. 6 cm.

- d. –
- e. 2.a.c.
- f. – / Muzeul Județean Vâlcea

11. Altăraș de cult ; foto 10.

- a. Lut ars, mică.
- b. Castanie, lustruit.
- c. h picior 0,5 cm, h max. 3,5cm, d max. 3 cm.
- d. –
- e. 2.a.c.
- f. – / Muzeul Județean Vâlcea.

12. Idol zoomorf (fragm.); foto 16; 16a

- a. Lut ars, pleavă.
- b. Cărmizie
- c. h max. 2,8cm, L max. 4 cm, l max. 2 cm.
- d. Berbec, pictat cu roșu
- e. –
- f. A.271/ Muzeul Județean Vâlcea.

13. Fragment idol zoomorf-bovideu; foto 17

- a. Lut ars, pleavă, nisip granulat diferit.
- b. Cărmizie.
- c. h max. 1,5cm, L max. 3 cm, l max. 2cm, d coarnelor 5,6 cm.
- d. bovideu
- e. –
- f. 272 / Muzeul Județean Vâlcea.

14. Idol zoomorf (fragm.); foto 18.

- a. Lut ars, pleavă.
- b. Castanie.
- c. h max. 3 cm, L max. 5,5 cm, l max. 3,6 cm.
- d. bovideu
- e. –
- f. – / Govora.

15. Idol antropomorf (fragm.); foto 11,11a.

- a. Lut ars, pleavă, slip lustruit.
- b. Castanie.
- c. h max. 8 cm, d max. 5 cm.
- d. Sâni redați prin 2 proeminente, fund profilat.
- e. –
- f. 117 / Govora

16. Idol antropomorf (fragm.); foto 12,12a.

- a. Lut ars, nisip granulat diferit, mică, pleavă.
- b. Cărmizie.
- c. h max. 7,3 cm, l max. 3 cm.

- d. Este lucrat din 2 părți lipite pe vertical, umerii sunt redați prin presarea pasteii.
- e. –
- f. – / Govora

17. Idol antropomorf-picior; foto 15,15a.

- a. Lut ars, pleavă, mică, cioburi pisate.
- b. Castanie.
- c. h max. 4,5 cm, l max. 2 cm.
- d. Picior, decorat pe talpă cu linii incizate.
- e. –
- f. – / Muzeul Județean Vâlcea.

18. Idol antropomorf (fragm.); foto 14.

- a. Lut ars, pleavă, mică, cioburi pisate.
- b. Castanie.
- c. h max. 4 cm, l max. 2,5 cm.
- d. Idol feminin cu fundul profilat.
- e. –
- f. 1266 / Muzeul Județean Vâlcea.

19. Idol antropomorf (fragm.); foto 13.

- a. Lut ars, pleavă, mică.
- b. Castanie.
- c. h max. 7 cm, l max. 4,5 cm, L brațelor 8,5 cm, d sânilor 1,5 cm.
- d. Idol feminin cu capul rupt din vechime, sâni redăți prin 2 proeminente.
- e. –
- f. – / Muzeul Județean Vâlcea.

Apariția idolilor și a figurinelor din lut ars pe teritoriul județului Vâlcea este legată de procesul de neolitizare, proces care a fost declanșat de comunitățile de origine sudică⁶. Stabilirea comunităților neolitice în acest punct este strâns legată de marea bogăție a subsolului – sarea, aflată în zonă, și a izvoarele de saramură, resursă foarte importantă în viața de zi cu zi.

Plastica antropomorfă este semnalată de piesele cu nr. 14-18. Se poate observa că acestea sunt realizate printr-un schematism caracteristic civilizației, reprezentările fiind cu predilecție de gen feminin. După formă, idolii descoperiți la Copăcelu pot fi împărțiți în trei categorii:

- idolii din două părți (foto 11,11a,12,12a).
- idolii simpli (foto 13,14).
- reprezentări de picior uman (foto 15, 15a).

După Gheorghe Lazarovici⁷, menționăm că plastica descoperită în situl de la Copăcelu, reflectă contactul și geneza cu civilizația Vinča. Aceste influențe sunt sesizabile mai bine prin plastică decât prin ceramică. Analogii cu

⁶ Eugen Comșa, *Figurinele antropomorfe din epoca neolitică pe teritoriul României*, București, 1995, p. 23.

⁷ Gheorghe Lazarovici, *Neoliticul Banatului*, Cluj Napoca, 1979, p. 33.

spațiul românesc găsim la Perieni⁸ pentru piesele lucrate din două părți, iar pentru cele simple, găsim la Ostrovul Banului⁹ și în Banat, la Ostrovu Golu și Gornea¹⁰. Raportându-ne la un areal mai mare, pentru piesele noastre găsim analogii Kotocpart-Vata, Kopancs-Kovacs și Mehtelek¹¹. Reprezentarea piciorului uman descoperit la Copăcelu, prezintă contactul cu lumea Vinčiană, acest tip fiind caracteristic ultimelor faze ale culturii Starcevo-Criș¹². Această reprezentare este larg utilizată în lumea eneolitică (culturile Boian, Precucuteni, Gumelnița) și epoca bronzului (culturile Tei, Verbicioara, Monteoru, Otomani, Gârla Mare, Wietenberg). După ipoteza cercetătorilor, acesta ar reprezenta piciorul drept, cel încălțat, sugerând un simbol al mersului, „a ceea ce urma să sosească”¹³. Pe talpă sunt prezente zimțuri, care, după opinia noastră, ar fi fost utilizate ca pitanderă (pentru tatuat) în practicile magico-religioase ale vremii.

Idolii zoomorfi (piesele 12-14) reprezintă animale ca: bovine (tauri) și ovine (berbec). Reprezentarea capului de berbec se evidențiază prin pictura roșie și masivitatea coarnelor, bărbia adusă spre piept, sugerând probabil un atac. Cele de bovine sunt schematic realizate, iar coarnele piesei nr. 12 sugerează, ca și în cazul celeilalte piese, atacul. Analogii cu reprezentările de la Copăcelu găsim în majoritatea așezărilor aparținând culturii Starcevo-Criș.

La altărașele de cult am optat pentru clasificarea efectuată de Zoia Maxim¹⁴, cercetătoarea efectuând o catalogare sistematică a acestora, din descoperirile efectuate în Transilvania. După opinia sa, primele altărașe apar o dată cu faza a doua a acestei civilizații, numărul lor crescând cu următoarea perioadă¹⁵. Utilizarea lor este legată fie de practici magico-religioase (pentru arderea ofrandelor sau mirodeniilor, cu ocazia sărbătorilor, a furtunilor și a cazurilor de îmbolnăviri)¹⁶, fie erau folosite ca suporturi pentru idoli, sau ca opaițe¹⁷. Analogii cu spațiul românesc avem la Gura Baciului, Ocna Sibiului, Zăuan, Oradea etc. Pentru cele cu masa pătrată, analogii găsim la Vermești, Cronklacka Bara, Zelenikovo¹⁸ etc. Referitor la altărașele de formă triunghiulară și cu impresiuni pe picioare, analogii găsim în cultura Karanovo, dar și în Serbia, Ungaria și Grecia¹⁹.

Plastica aparținând culturii Starcevo-Criș, descoperită la Copăcelu, prezintă importante informații despre viața acestor comunități, de spiritualitatea

⁸ Mircea Petrescu-Dâmbovița, *Sondajul stratigrafic de la Perieni*, în *Materiale III*, 1957, p. 75.

⁹ Petre Roman, V. Boroneanț, *Locuirea neolitică din Ostrovul Banului de la Gura Văii*, în *Drobeta, I*, 1974, p. 122.

¹⁰ Gheorghe Lazarovici, *op. cit.* p. 33.

¹¹ Kalicz 1971, *Südlliche Beziehungen in neolithikum de südlichen donaubuckels, in evolution und revolution*, Berlin, p. 21.

¹² Eugen Comșa, *Unele date cu privire la încălțăminte din epoca neolitică de pe teritoriul României*, în, *SCIVA*, 43, 1992, p. 35.

¹³ Cristian Schuster, *Despre reprezentările în lut ars ale piciorului uman din epoca bronzului*, în *Analele Banatului*, VII-VIII, 1999-2000, p. 266.

¹⁴ Zoia Maxim, *Neo-Eneoliticul din Transilvania*, Cluj Napoca, 1999, p. 61.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Gheorghe Lazarovici, *op. cit.* p. 34.

¹⁸ *Ibidem*. p. 35.

¹⁹ *Ibidem*.

perioadei, îmbogățind cunoștințele legate de evoluția comunităților umane în această perioadă pe teritoriul Olteniei și implicit al României.

Summary

The archaeological researches from the site of Copacelu Ramnicu Valcea started fifty years ago and among those who did these researches there is the great archaeologist Dumitru Berciu, too.

The antropomorphic and zoomorphic figurines, but the little altars of worship too, which belong to the Starcevo Cris culture, give us important information about the life of the inhabitants living there and the spirituality of the time, improving the knowledge about the evolution of human communities.

Foto. 1

Foto. 2

Foto. 3

Foto. 4

Foto. 5

Foto. 6

Foto. 7

Foto. 8

Foto. 9

Foto. 10

Foto. 11

Foto. 11 a

Foto. 12

Foto. 12 a

Foto. 13

Foto. 14

Foto. 15

Foto. 15 a

Foto. 16

Foto. 16 a

Foto. 17

Foto. 18